

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ ТІНЕЙДЖЕРІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖОАН РОЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І КУБОК ВОГНЮ»)

Стаття присвячена дослідженню формально-змістової організації мовлення тинейджерів у тексті жанру фентезі. Виділено критерії класифікації означеного типу мовлення. Розглянуто особливості діалогічного, полілогічного та монологічного спілкування. Досліджено звертання тинейджерів, прояви емоцій, різновиди діалогічного мовлення залежно від виконуваної комунікативної функції.

Ключові слова: мовлення, тинейджер, форми спілкування.

Четверікова Е. Р. Формы реализации речи тинейджеров (на материале романа Джоан Роулинг: «Гарри Поттер и кубок огня»). – Статья.

Статья посвящена исследованию формально-содержательной организации речи тинейджеров в тексте жанра фэнтези. Выделены критерии классификации обозначенного типа речи. Рассмотрены особенности диалогической, полилогической и монологической форм общения. Исследованы обращения тинейджеров, проявление эмоций, разновидности диалогической речи в зависимости от выполняемой коммуникативной функции.

Ключевые слова: речь, тинейджер, формы общения.

Chetverikova O. R. Forms of realization of teenager speech (by the novel of J. Rowling “Harry Potter and the Goblet of Fire”). – Article.

The article is devoted to the investigation of the formal and content-based organization of teenager speech in fantasy. The criteria for the classification of the defined speech type have been distinguished. The peculiarities of dialogical, polylogical and monological communication forms have been investigated. The forms of direct address, emotional background of speech, various types of dialogues distinguished on the base of the communicative function have been studied.

Key words: speech, teenager, communication forms.

Серед мовленнєвих характеристик різних вікових груп населення можливо виділити мовлення тинейджерів, котрі найбільш жваво реагують на всі події в житті та навколишньому середовищі. Тинейджером (teenager) є підліток – хлопчик чи дівчина – у перехідному віці (від 13 до 19 років). Мовлення тинейджерів – це взаємне спілкування за допомогою мови, що поєднує обмін думками та почуттями. Учені досліджують різні аспекти мовлення тинейджерів: девіантну поведінку підлітків, семантико-стилістичні особливості мовлення, використання жаргонів, сленгу та інші важливі проблеми. Різні аспекти мови та мовлення тинейджерів вивчалися такими дослідниками, як А. Ніколенко, О. Літвінов, М. Маковський, В. Дорда, А. Захарова, О. Моїсеєнко, О. Галапчук та інші. Проте на сучасному етапі розвитку лінгвістики мова тинейджерів становить собою ще недостатньо вивчене питання, яке потребує подальшого дослідження. Нашу статтю присвячено розгляду форм і деяких лінгвістичних особливостей реалізації мовлення означеної вікової групи на матеріалі роману Джоан Ролінг «Гаррі Поттер і кубок вогню» жанру фентезі мовою оригіналу.

Жанр фентезі набув популярності наприкінці минулого століття. Він існує на межі між науковою фантастикою та казкою і поєднує у собі риси, що відмічаються в обох жанрах. Твори означеного жанру зображують величезну кількість умовних світів, загадкових і схожих на реальних людей персонажів і стилістично є певною інновацією в літературній творчості. За своїм характером вони є багаторівневими та філософськими.

Звернення сучасної лінгвістики до творів художньої літератури зумовлене тим, що пред-

ставлене у них мовлення персонажів є, по суті, відображенням реального мовного існування суспільства. Літературна мова прагне дзеркально відобразити розмовну мову, що сприяє «створенню ефекту об'єктивності та достовірності подій» [1, с. 161].

Існують різні підходи до виділення критеріїв і класифікації мовлення персонажів. Сюди входять такі критерії, як змістовно-стилістичний, функціонально-семантичний, екстралінгвістичний, критерії ступеню обробки змісту, протяжності, зверненості, завершеності. Усі означені критерії мають своє відображення у різних формах реалізації мовлення, що поєднують діалог, полілог та монолог.

Діалог у художній прозі є аналогом усного розмовного мовлення і значною мірою підпорядковується законам розвитку останнього. Лексичний склад діалогу містить одиниці загальнорозмовного стилістичного пласту, емоційно-забарвлену лексику. Діалогічне мовлення в художній прозі має основні характеристики звукового мовлення: емоційність, контактність тощо. У ньому відмічаються окличні та питальні конструкції, неповні речення, оцінні слова.

На переконання багатьох вчених, діалог є природною, первинною формою мовлення, яка притаманна побутовому спілкуванню, і відрізняється змістовою і структурно-композиційною простотою та єдністю тематичного змісту. Як відзначає О. Селіванова, діалог (*dialogue*) — це двосторонній обмін інформацією між двома людьми у вигляді питань і відповідей [2, с. 712]. У художньому творі діалог тинейджерів представляє утворення, яке віддзеркалює ситуативність і спонтанність

мовлення [3, с. 28]. Його призначення – в обміні думками, оцінками подій з метою вирішення проблемних ситуацій, у створенні самохарактеристики персонажа, передачі нової інформації, продовженні сюжетних ліній твору. Ситуативним діалогічне мовлення є тому, що часто його зміст можна зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, у якій воно здійснюється. Іншою визначальною рисою мовлення є його спонтанність. Обмін репліками відбувається досить швидко. Це й зумовлює спонтанність, непередбачуваність мовленнєвих дій. Діалогічне мовлення має двосторонній характер. Спілкуючись, підлітки виступають по чергово у ролі мовця і слухача, який реагує на репліку партнера.

Діалогічне мовлення має зв'язок із загальним комунікативним наміром учасників спілкування, тому зміни в комунікативному намірі, що впливають на характер відношень між відправником і отримувачем інформації дають можливість виділити діалоги-переконання, діалоги-диспути, діалоги-взаємодоповнення та діалоги з домінантою висловлювання. Загальний зміст діалогу розподіляється між співрозмовниками й одночасно об'єднується предметом розмови. При діалогічному спілкуванні кожен зі співрозмовників реалізує свій намір, спонукаючи іншого співрозмовника до певних мовленнєвих дій.

Відзначені діалоги відбуваються між дорослими і підлітками та тільки між підлітками. Як правило, усі вони містять звертання, які називають іншого співрозмовника та позначають його соціальний стан, як-от:

“How are you, Mr. Weasley?” – “Thank you, Harry, I’m o’key” [9, p. 31].

“What’s happening at Hogwarts, Dad?” said Fred at once [9, p. 94].

“That’s all right, Professor!” Hermione gasped... [9, p. 176].

Якщо спілкуються друзі, вони майже завжди звертаються один до одного на ім'я, наприклад: *“Hello, Ron. How are you?” – “Fine, thanks. What about you?” – “Oh, not too bad” [9, p. 12].*

Характерною особливістю діалогічного мовлення тінейджерів є його емоційна забарвленість. Молодим людям притаманне емоційне сприйняття дійсності. Емоції, відзначені в мовленні персонажів, можуть бути співвіднесені з різними одиницями: лексичними та синтаксичними. Це слова та словосполучення, які називають та описують емоції (*hate, suffer, panic, worst fear, scared, make smb. mad* тощо), речення, що виражають емоції (*Ha, ha, ha!; Oh, God!; Really? Why should I believe him?*).

Наприклад: *“But she was frightened!” Hermione burst out angrily, glaring at Mr. Crouch. “Your elf’s scared of heights, and those wizards in masks were levitating people! You can’t blame her for wanting to get out of their way!” [9, p. 142–143].*

Про певний емоційний стан підлітків свідчить авторське мовлення, наприклад:

“Maybe they couldn’t get anyone!” said Hermione, looking anxious [9, p. 178].

“There are house-elves here?” she said, staring, horror-struck [9, p. 185].

У діалогах відмічається велика кількість оцінок, що стосуються третьої особи або казкового персонажа. Вони можуть прямо або непрямо виражатися у репліках:

“Shut up, Pig”, said Ron, edging his way between two of the four beds that had been squeezed into the room. “Fred and George are in here with us, because Bill and Charlie are in their room”, he told Harry. “Percy gets to keep his room all to himself because he’s got to work”. – “Er-why are you calling that owl Pig?” Harry asked Ron. “Because he’s being stupid”, said Ginny [9, p. 57].

У значній кількості діалогів вживаються «готові» мовленнєві одиниці. Їх називають формулами, шаблонами, стереотипами, які надають діалогові емоційності. Наприклад:

“Excuse me”. – “Yes? Can I help you?” – “Could you, please, tell me the way to Trafalgar Square?” – “Well, look here. I am going in the same direction. I might show you the way there”. – “Oh, thank you. It’s very kind of you”. – “Don’t mention it” [9, p. 148].

Як процес мовленнєвої взаємодії діалогічне мовлення виконує такі комунікативні функції:

1) функцію запиту інформації – повідомлення інформації;

2) функцію пропозиції (у формі прохання, налякування, поради) – прийняття/неприйняття запропонованого;

3) функцію обміну судженнями, думками, враженнями;

4) функцію взаємопереконання чи обґрунтування своєї точки зору.

Виділяють різні функціональні типи діалогу:

1) розпитування, яке може бути одностороннім або двостороннім. У першому випадку ініціатива запитувати належить лише одному партнеру, у другому – кожному з них;

2) домовленість, що виникає при вирішенні співрозмовниками питання про плани та наміри на майбутнє. Підтипом може бути діалог – розпитування-домовленість;

3) обмін враженнями/думками, що має на меті виклад свого бачення якогось предмета, події або явища. Під час його здійснення співрозмовники висловлюють свої думки, наводять аргументи для доказу чогось, погоджуються з точкою зору партнера або спростовують її;

4) обговорення/дискусія – виникає за умови, коли співрозмовники прагнуть виробити якийсь рішення, переконати один одного [4, с. 146–153].

Залежно від провідної комунікативної функції, яку виконує той чи інший діалог, ми виділили такі типи:

– діалог-розпитування:

“Death Eaters?” said Harry. “What are Death Eaters?” – “It’s what You-Know-Who’s supporters called themselves,” said Bill. “I think we saw what’s left of them tonight – the ones who managed to keep themselves out of Azkaban, anyway” – “But what were Voldemort’s supporters...” Harry began [9, p. 147].

– діалог-домовленість:

“Hiya, Harry!” It was Colin Creevey, a third year, to whom Harry was something of a hero. “Hi, Colin,” said Harry warily. “Harry, guess what? Guess what, Harry? My brother’s starting! My brother Dennis!” – “Er-good,” said Harry. “He’s really excited!” said Colin, practically bouncing up and down in his seat. “I just hope he’s in Gryffindor! Keep your fingers crossed, eh, Harry?” – “Er-yeah, all right,” said Harry [9, p. 177–178].

– діалог – обмін враженнями (думками):

“Have you had a good summer, Harry?” said Hermione. “Did you get our food parcels and everything?” – “Yeah, thanks a lot”, said Harry. “They saved my life, those cakes”. – “And have you heard from...” Ron began, but at a look from Hermione he fell silent [9, p. 36].

– діалог – пояснення ситуації:

“Get up! Ron, Harry, come on now, get up, this is urgent!” Harry sat up quickly and the top of his head hit canvas. “S’ matter?” he said. Dimly, he could tell that something was wrong. “No time, Harry, just grab a jacket and get outside” [9, p. 122].

“Like we’d say anything else surrounded by that lot. I wonder what the Bulgarians have got dangling all over their tents?” said Hermione. “Let’s go and have a look”, said Harry, pointing to a large patch of tents up field, where the Bulgarian flag – white, green, and red – was fluttering in the breeze [9, p. 43].

Характерною рисою діалогічного мовлення тінейджерів є використання прямого порядку слів у питальних реченнях, вживання багатої кількості емоційно-оцінної лексики, звертання на ім’я, середні за кількістю слів речення (5–9 слів).

Наступною формою реалізації мови тінейджерів є полілог.

Щодо виділення полілогу в тексті, існують різні думки. Полілог – це розмова одразу декількох осіб, що розвивається як динамічний обмін короткими репліками, не тільки тими, котрі доповнюють, але й тими, що переривають одночасний діалогічний перебіг [5, с. 164], форма, яка може бути зведена до кількох перехресних діалогів [6, с. 98]. Полілог у художній літературі є засобом для масових сцен, соціальної характеристики персонажів, надання більшої напруженості окремим епізодам твору [7, с. 26]. Як і діалог, полілог у художній прозі імітує розмовне усне мовлення, тому його лексичні характеристики подібні тим, що має діалог. Він відбиває цілеспрямовану мовленнєву

активність кількох персонажів, що діють більш-менш кооперативно, відповідно до певних умов зображеної ситуації. Окремі репліки можуть доповнювати чи переривати одночасний діалогічний перебіг. Активність персонажів у полілозі може бути неоднаковою. Лексичні характеристики полілогу подібні тим, які має діалог. Наприклад:

“Where’s Crooks hanks?” Harry asked Hermione now.

“Out in the garden, I expect”, she said. “He likes chasing gnomes. He’s never seen any before”.

“Percy’s enjoying work, then?” said Harry, sitting down on one of the beds and watching the Chudley Cannons zooming in and out of the posters on the ceiling.

“Enjoying it?” said Ron darkly. “I don’t reckon he’d come home if Dad didn’t make him. He’s obsessed. Just don’t get him onto the subject of his boss” [9, p. 34].

Найважливішими ознаками полілогу тінейджерів є такі:

– ситуативна обумовленість ситуацією, у межах якої відбувається спілкування;

– неоднакова комунікативна роль учасників (певний комунікант у ході розгортання полілогу може виступати і як спостерігач, і як мовець);

– репліки кожного з учасників розрізняються формально та семантично.

У нашому дослідженні полілоги становлять майже однакове співвідношення з діалогами. Це пояснюється особливостями авторського задуму та розгортанням сюжетних ліній у творах. Використання полілогічного мовлення сприяє розкриттю характерів персонажів, виявляє їхнє ставлення один до одного, підкреслює прагнення підлітків створювати власні групи за інтересами.

У полілозі відбувається накопичення інформації, що вноситься окремими його учасниками. Для нього можливі тематичні перескакування, коли різні мовці заохочують обговорювати різні теми, тому може спостерігатися складна взаємодія реплік.

Різниця в обсязі та якості інформації, якою володіють персонажі, може створювати певний дисбаланс у комунікації, що сприяє монологізації мовлення у діалозі або полілозі.

Це підтверджує вислів про те, що монологічні, діалогічні та полілогічні побудови в художній прозі не завжди існують у чистому вигляді; у них теж можна визначити складну різноманітність змішаних типів. Взаємодію і взаємоперехід монологу та діалогу відбивають такі терміни, як «монологічний діалог», «діалогізований монолог», «діалогізований внутрішній монолог». Зіткнення думок, боротьба ідей, поглядів, характерів знаходить своє вираження не тільки в діалогічній формі, але й в діалогізованому монолозі, який може перериватись синтаксичними конструкціями зі

звертально-окличним змістом, котрі сприяють налагодженню або підтримці контакту; у монологі можуть міститися альтернативні, риторичні запитання або конструкції з невластивим мовленням, що активно діють на адресата, змушуючи і думках складати відповідь, розмірковувати в процесі сприйняття. Відмінності в структурі мовленнєвої ситуації визначаються розподілом ролей між учасниками мовленнєвого акту.

Аналізуючи мовлення тінейджерів, ми відмітили їх схильність уникати довгих речень і промов. Це може бути обумовлено психологічними особливостями людини у певному віці, коли вона вибирає більш природні діалогічні та монологічні форми спілкування. Як відзначає М. Феллер, монолог (від грец. *monos* «один» і *logos* «мова») – це форма мовлення адресанта, розрахована на пасивне й опосередковане сприйняття [8, с. 112], що не власне підліткам.

Певна монологізація реплік пов'язується з необхідністю повідомити новину, передати переживання. Щодо письмового монологічного мовлення, то воно представлене у вигляді листування. Письмове мовлення будується за відсутності співрозмовника, тому воно максимально розгорнене, у ньому синтаксична розчленованість досягає свого максимуму.

Наприклад:

Harry cleared his desk of crumpled pieces of parchment and reread his finished letter. "Dear Sirius, Thanks for your last letter. That bird was enormous; it could hardly get through my window. Things are the same as usual here. Dudley's diet isn't going too well. My aunt found him smuggling doughnuts into his room yesterday. They told him they'd have to cut his pocket money if he keeps doing it, so he got really angry and chucked his Play Station out of the window. That's a sort of computer thing you can play

games on. Bit stupid really, now he hasn't even got Mega-Mutilation Part Three to take his mind off 10 things. I'm okay, mainly because the Dursleys are terrified you might turn up and turn them all into bats if I ask you to. A weird thing happened this morning, though. My scar hurt again. Last time that happened it was because Voldemort was at Hogwarts. But I don't reckon he can be anywhere near me now, can he? Do you know if curse scars sometimes hurt years afterward? I'll send this with Hedwig when she gets back; she's off hunting at the moment. Say hello to Buck beak for me. Harry" [9, p. 26–27].

Ми відмічаємо логічну послідовність у викладенні інформації, риторичні питання, більш складний синтаксис. У ситуації розповіді, яка представляє певний ланцюг подій, більш-менш логічне пов'язаних, мовець володіє обсягом інформації, що відрізняється від розмовного мовлення, яке характеризується спонтанністю. Роль мовця в подібній ситуації визначається його співвіднесеністю з адресатом і зв'язком з тим, про що він розповідає.

У результаті проведеного дослідження ми помітили, що спілкування тінейджерів відбувається у формах діалогу або полілогу, що переважно складається з перехресних діалогів. У таких діалогах учасники проявляють неоднакову активність, котра залежить від обсягу інформації, яку вони мають, емоційного стану та комунікативного наміру. Монологічне мовлення не є характерним для спілкування. Його можна відзначити лише у вигляді листів, що представляють зразки писемного мовлення. У подальшому дослідженні пропонується розглянути фактори, які приводять до монологізації мовлення підлітків, зосередитися на його комунікативних властивостях.

Література

1. Потятинник У. Соціолінгвістичні та прагматистичні аспекти функціонування сленгової лексики (на матеріалах періодики США) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / У. Потятинник. – Львів, 2003. – 246 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
3. Копыленко М. О семантической природе молодежного жаргона / М. Копыленко // Социально-лингвистические исследования. – М. : Наука, 1976. – № 5. – С. 111–117.
4. Дорда В. Статус студентського сленгу та адгерентних груп англомовної ненормативної лексики / В. Дорда // Вісник СумДУ. – Суми : СумДУ, 2006. – № 3. – С. 188–192.
5. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови : [підручник] / О. Пономарів. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль : Навчальна книга, 2000. – 248 с.
6. Брандес М. Стилїстика немецкого языка (для институтів и факультетів иностранных языков) : [учеб.] / М. Брандес. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1990. – 320 с.
7. Круглова С. Полилогическая речь (на материале английского языка) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / С. Круглова. – М., 1997. – 17 с.
8. Феллер М. Текст і зображення як модель комунікативного акту / М. Феллер / Нариси про текст. Теоретичні питання композиції і тексту. – К. : РВИ «Київ. ун-т», 1998.
9. Rowling J.K. Harry Potter and the Goblet of Fire. Part 4 / J.K. Rowling. – London : Bloomsbury Publishing Plc., 2000. – 636 p.